

KAD SPOREDNO POSTANE GLAVNO: NEKI PRIMJERI IZ KNJIŽNICE ARHEOLOŠKOG MUZEJA U SPLITU

ARSEN DUPLANČIĆ

Arheološki muzej u Splitu

arsen.duplancic@armus.hr

Svaki knjižničar zna da minimalan opis kojim se identificira neko djelo mora sadržavati ime autora, naslov, mjesto i godinu tiskanja. To najbolje mogu potvrditi oni koji rade s korisnicima, a koje ne zanima ni tiskara, ni format, ni broj stranica, kao ni podatak kojem nizu knjiga pripada itd. Čitaču je samo bitno da dođe do djela koje mu je trenutačno potrebno, a sve ono čime se muče knjižničari dok, primjenjujući standarde i pravilnike, sastavljaju kataloški opis, njemu ništa ne znači. Toliko smo puta bili svjedoci nepotpunih upita, neodređenih naslova i sl. da svaki razgovor o nekome od navedenih elemenata apsolutno nema smisla. Praksa nam, dakle, jasno govori što je za korisnika glavno, a što sporedno u vezi s knjigom: njega zanima knjiga kao takva, njezin sadržaj za kojim traga,¹ a ne „nevažne“ stvari koje mnoge knjige nose u sebi i koje se mogu barem djelomično

¹ Među arheolozima se, primjerice, ustalila praksa da se znameniti *Corpus inscriptionum latinarum* navodi samo kraticom CIL, brojem sveska i brojem natpisa, a autor, mjesto, godina izdanja i stranica izostavljaju se. Slično je i s nekim drugim djelima.

otkriti tek pažljivim iščitavanjem kataloških zapisa.

I dok većina korisnika knjižnice biva zadovoljna činjenicom da je i na temelju minimalnih podataka došla do željenog naslova, bibliografi, biografi, povjesničari, povjesničari umjetnosti i drugi često tražaju za onim što je, uvjetno rečeno, sporedno jer im upravo to pomaže da sastave mozaik podataka na kojemu trenutačno rade. Neki primjeri iz Zbirke starih i rijetkih knjiga Arheološkog muzeja u Splitu² pokazuju kako „sporedne“ stvari mogu postati glavne, odnosno izbiti u prvi plan. U nastavku ćemo se osvrnuti upravo na njih, ne zanemarujući pritom primjere čija se sporednost sastoji u autoru ili sadržaju knjige u odnosu prema ustanovi u kojoj se nalaze, a u kojoj ih se ne bi očekivalo s obzirom na pridjev *arheološki* u imenu ustanove.

Nakon utemeljenja Arheološkog muzeja u Splitu 1820. započela su prva sustavna iskopavanja u Saloni i skupljanje arheološke građe.³ Terenska istraživanja nije, međutim, pratila nabava literature potrebne za obradu nalaza i znanstveni rad, ali je s vremenom počelo njezino prikupljanje, a ravnatelji i drugi pojedinci darivali su Muzeju svoje knjige i tako obogaćivali fond knjižnice.⁴ U najstarije

² Iz ovog su rada isključene karte, grafike, proglasi i drugi dio knjižnog fonda tiskan do 1850. i pozornost je usredotočena samo na knjige.

³ Fisković, Cvito. O zaštiti solinskih spomenika početkom XIX stoljeća. *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 1(1975), str. 25-31.

⁴ Zanimljivo je da je ravnatelj Josip Čobarnić novoutemeljenome muzeju u Zadru, a ne splitskome muzeju darovao inkunabulu s Plinijevim djelom. Naime, na okružnicu splitskoga okružnog poglavara Nanija od 31. prosinca 1832., koji poziva na darivanje predmeta zadarskome muzeju, Čobarnić je

Slika 1. Knjižnica 2011.

odgovorio: „si ha l'onore di offerire le Opere di Plinio di antichissima edizione libro degno d'essere riposto nel Museo che si sta preparando a Zara“. U protokolu je zabilježio: „Rimette l'Opera di Plinio il Naturalista in gottico.“ (Arheološki muzej u Splitu /dalje: AMS/, arhiv 1832., br. 4, nedatirano pismo s početka 1833. Protokol 1820. – 1845., str. 6. Iako je Nanijev dopis naslovljen na Čobarnića kao prefekta gimnazije, on ga je uvrstio među muzejske spise.) Njegova je donacija zabilježena u novinama: Zara 17 aprile. In seguito ad invito ... *Gazzetta di Zara* 32 (19. travnja 1833.), 125: „Il sig Ciobernich i.r. prefetto del ginnasio di Spalato, con alcuni libri assai rari, ed alcune medaglie.“ Iz Splita su poslana još dvije inkunabule. Jednu je darovao kanonik Silvestar Guina, a drugu bivši franjevački provincijal Konstantin Božić. Continuazione della III. specifica. *Gazzetta di Zara* 40 (17. svibnja 1833.), 157.: „Guina Antonio, canonico della cattedrale di Spalato, un libro intitolato – Liber Pastoralis B. Gregorii Papae 1482 – “ tu je pogrešno otisnuto Guinino ime. Zara 27 giugno. IV. Specifica ... *Gazzetta di Zara* 53 (2. srpnja 1833.), 209: „Boxich, m. r. pad. ex-provinciale de' mm. oo., un epistolare illirico di stampa antichissima, ed impresso a Venezia nel 1495“; to je lekcionar Bernardina

vijesti o literaturi za Muzej svakako pripada dopis splitskoga Okružnog poglavarstva dalmatinskoj vladi u Zadru od 6. ožujka 1835., u kojemu se ističe nedostatak sredstava za nabavu knjiga i hvali bogata knjižnica pokojnog ravnatelja Karla Lanze.⁵

Izgradnjom nove zgrade Muzeja 1914.⁶ knjižnica je dobila reprezentativan prostor na prvom katu, koji i danas tvori

Splićanina. Darovanja koja navodi Pederin ne odnose se na splitski nego na zadarski muzej. Pederin, Ivan. Povijest arhiva i muzeja u Dalmaciji. *Zadarska smotra* 1-3(1996), 108.

⁵ Državni arhiv u Zadru, prezidijalni spisi, 1835., svež. 172., III/I 5, br. 436/str. 104., dopis Poglavarstva br. 143/pr: „i mezzi per l'acquisto di opere costosissime necessarie ad essere consultate non di rado in oggetti di antichità, delle quali è a dir vero fornita a dovizia la biblioteca del prefato Dr Lanza“. Pederin, Ivan. Nav. dj. (4), str. 112.

⁶ Anzulović, Neda. O historijatu gradnje Arheološkog muzeja u Splitu. *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* (dalje: VAHD), LXXV(1981), str. 181., 183. Gradnja je započela 1912., a dovršena je 1914. g.

njezin glavni dio.⁷ Knjižni fond Muzeja isključivo je knjižnični i u službi istraživačkoga, znanstvenoga i obrazovnog rada. Čak su i grafike, karte i narodne nošnje nabavljane kao izvori za istraživanja, a ne za muzealiziranje, odnosno izlaganje. Knjiga u njemu nije muzealija i nije nikad bila dio stalnog postava, ali je zato od Drugoga svjetskog rata više puta bila dio neke izložbe. Na taj se način knjiga od knjižnične građe periodično pretvara u muzealiju, izložak s različitom porukom, ovisno o temi izložbe.

Zahvaljujući svestranosti muzejskih ravnatelja, ponajprije Frane Carrare i don Frane Bulića, u knjižnici je prikupljena vrlo vrijedna i raznolika građa.⁸ Osobito se ističu naslovi vezani za Dalmaciju, a prema kronološkom načelu, knjige tiskane do 1850. čine Zbirku starih i rijetkih knjiga. Knjige iz te zbirke nisu bile fizički izdvoje-

Slika 2. Stare knjige u trezoru 2011.

⁷ Bulić, Frane. Razvoj arheoloških istraživanja i nauka u Dalmaciji kroz zadnji milenij. *Zbornik Matice hrvatske o tisućoj godišnjici hrvatskog kraljevstva*. Zagreb: Matica hrvatska, 1925., str. 105., 141-142., 144. Anzulović, Neda. Postanak i razvoj biblioteke Arheološkog muzeja u Splitu. *VAHD* 78(1985), str. 183-185., T. XX-XXI. Slike knjižnice prije Drugoga svjetskog rata vidjeti i u: Duplančić, Arsen. Kronologija zbirke slika Arheološkog muzeja u Splitu. Duplančić, Arsen; Radoslav Tomić. *Zbirka slika Arheološkog muzeja u Splitu*. Split: Arheološki muzej, 2004., str. 12-13. U sklopu obnove i preuređenja cijele zgrade Muzeja, 1998. uređena je velika dvorana knjižnice, čiji je prednji dio postao čitaonicom. (Marin, Emilio. Izvješće o radu Arheološkog muzeja u Splitu u 1998. godini. *VAHD* 90-91/1997-1998. (1999), 609.) Tako joj je vraćena funkcija koju je izvorno i imala, ali ju je tijekom vremena zbog velikog prirasta knjiga izgubila.

⁸ Pregledno o arhivskoj zbirci vidjeti: Anzulović, Neda. Arhivska građa u biblioteci Arheološkog muzeja u Splitu. *Građa i prilozi za povijest Dalmacije* XI/1990, str. 217-226.

ne nego su bile izmiješane s ostalima. Nakon Drugoga svjetskog rata veći dio starog fonda smješten je u ormare na hodniku, a u glavnoj su dvorani ostala djela za koja se smatralo da će služiti za svakodnevni rad.⁹ Između 1983. i 1987. stare i rijetke knjige izdvojene su iz ostalog fonda i objedinjene u tim ormarima na hodniku.¹⁰

Tijekom reorganizacije od 1991. do 1998.¹¹ knjižnična je građa podijeljena na

⁹ Anzulović, Neda. Nav. dj. (7), str. 197-198. U to vrijeme, tj. od 1. rujna 1947. do 18. listopada 1950., knjižničar je bio Mladen Nikolanci, koji je zatim premješten na mjesto kustosa. Podaci se temelje na spisu iz Nikolancijeva personalnog dosjea.

¹⁰ Kirigin, Branko. Rad Arheološkog muzeja od 1. 1. 1983. do 1. 1. 1988. godine. *VAHD* 83(1990), str. 333-334.

¹¹ Marin, Emilio. Izvješće o radu Arheološkog muzeja u Splitu u 1991. god. *VAHD* 84(1991),

knjige i periodiku tiskanu do 1850. (bez obzira na sadržaj) i onu objavljenu nakon te godine. Iz posljednjeg su dijela fonda kao posebne cjeline izdvojene prapovijesna i numizmatička literatura, koje su zatim sređene u pripadajućim arheološkim kabinetima. Zbirka starih i rijetkih knjiga smještena je 1997. u namjenski uređeni trezor,¹² (sl. 2.) zajedno s arhivskom zbirkom i muzejskim spisima.

Sadržaj Zbirke starih i rijetkih knjiga u splitskome Arheološkome muzeju možda više odgovara nekom kompleksnome, a manje arheološkome muzeju. Da je njezina građa, primjerice, u Muzeju grada Splita, sigurno bi barem dijelom bila izložena kao ilustracija povijesti grada, urbanizma, odijevanja, književnoga i znanstvenog rada pojedinaca itd. Međutim, ona ipak ne gubi na vrijednosti zahvaljujući svojoj dostupnosti, pa je često korištena za čitanje ili snimanje u Muzeju odnosno za izlaganje na izložbama. Njezina raznolikost i bogatstvo omogućuju temeljitiju obradu muzejskih predmeta kao što

su antički natpisi i skulpture, ali i narodne nošnje, grafike i predmeti umjetničkog obrta.

S obzirom na godinu osnivanja Muzeja, logično je da se u njemu čuva i literatura koju danas svrstavamo u zbirke *rara/rijetkosti*. To pokazuje već prvi tiskani skromni popis muzejskih knjiga koji je 1872. objavio ravnatelj Ivan Dević i u kojemu je i jedna knjiga iz 1598. g.¹³ Za uvid u fond mnogo je važniji iscrpni katalog knjižnice iz 1898. g.¹⁴ U njemu je

308. Marin, Emilio. Izvješće ... u 1992. godini. *VAHD* 85/1992. (1993), 336. Marin, Emilio. Izvješće ... u 1993. godini. *VAHD* 86/1993. (1994), 336. Marin, Emilio. Izvješće ... u 1994., 1995. i 1996. godini. *VAHD* 87-89/1994-1996. (1998), 534. Marin, Emilio. Izvješće ... u 1997. godini. *VAHD* 90-91/1997-1998. (1999), 587. Marin, Emilio. Izvješće ... u 1998. godini. // 90-91/1997-1998. (1999), 609. Valja istaknuti da je 1993. nabavljen metalni ormar s ladicama u koji je smještena zbirka plakata i starih karata. Marin, Emilio. Izvješće ... u 1993. godini. Nav. dj., str. 336.

¹² Marin, Emilio. Izvješće ... u 1997. godini. Nav. dj. (11), str. 587. Godinu prije toga iz Buličeve su ostavštine izdvojene knjige objavljene do 1850. radi objedinjavanja s ostalim starim knjigama i prijenosa u trezor. Marin, Emilio. Izvješće ... u 1994., 1995. i 1996. godini. Nav. dj. (11), str. 535.

¹³ To je Iustus Lipsius, *De militia Romana libri quinque*. Antverpiae: Apud I. Moretum, 1598. Uz nju je privezano djelo Iustus Lipsius, *Polioreticon sive de machinis, tormentis, telis libri quinque*. Antverpiae: Apud I. Moretum, 1599. Dević, Ivan. L'i.r. Museo di antichità in Spalato. // *Programma dell'i.r. Ginnasio superiore di stato in Spalato alla fine dell'anno scolastico 1871-72* (1872), 32-33. S neznatnom razlikom u naslovu, isti je članak objavljen u posebnoj brošuri kojoj je dodan predgovor, ali nedostaje tekst sa str. 19. i tri retka sa str. 20., koji su tiskani u gimnazijskom programu. Isti popis predmeta, ali skraćen u numizmatičkom dijelu te bez knjiga (K) i raznih predmeta (I), objavljen je u: Maschek, Luigi. *Manuale del Regno di Dalmazia per l'anno 1873*, a. III (1873), 298-301. Maschek, Luigi. *Manuale del Regno di Dalmazia per l'anno 1874*, a. IV (1874), 263-2265.

¹⁴ *Catalogus bibliothecae c.r. Musei archaeologici Spalati*. Spalati: Typ. „Narodna tiskara“, 1898. Pod naslovom „Katalog biblioteke c.kr. Arheološkog muzeja u Spljetu“ objavljen je u: *Program c.k. Velike realke u Spljetu za školsku godinu 1897-98*. (1898), X-LI; *Program ... za školsku godinu 1898-99*. (1899), IX-XLIV; *Program ... za školsku godinu 1899-900*. (1900), IX-LIV. Anzulović, Neda. Nav. dj. (7), str. 173-174. Stipčević, Aleksandar. Tiskani katalogi knjižnica u Hrvatskoj do I. svjetskog rata. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* XXV(1983), 196-197; to je prvi tiskani katalog jedne znanstvene i stručne knjižnice u Hrvatskoj. Knjižnica i njezin katalog uvršte-

cjelokupna građa podijeljena u osamnaest skupina, unutar kojih su navedene i stare knjige, a među njima se ističu tri inkunabule.¹⁵ Muzej je do Drugoga svjetskog rata nastavio prikupljati stare i rijetke knjige, a zadnje veće prinove stigle su 1944. i 1945. g.¹⁶ Potom je nabava takve građe gotovo prestala jer su druge gradske ustanove preuzele dio općekulturnog poslanja koje je do tada imala knjižnica Muzeja.¹⁷ Sukladno tome, Muzej je čak

ni su u: Bohatta, Johann; Michael Holzmann. *Adressbuch der Bibliotheken der Oesterreich-ungarischen Monarchie*. Wien: Carl Fromme, 1900., str. 224.; u katalog su također uvrštene knjižnice splitskoga dominikanskog samostana, franjevačkog samostana na Poljudu i klasične gimnazije te (str. 225.) Velike realke i isusovačke rezidencije.

¹⁵ *Catalogus ...* Nav. dj. (14), str. 43. – br. 647 (Augustinus); 99. – br. 1561 (Plinius); 100. – br. 1581 (Diomedes). Katalog knjižnice M, br. 38, 297, 858. Muzej danas ima osam inkunabula. Usporediti: Badalić, Josip. *Inkunabule u Narodnoj Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1952., str. 58. – br. 117; 97. – br. 391; 119. – br. 536, 537, 539; 121. – br. 549; 172. – br. 910; 210, 222, 229, 245 – rekapitulacija. Tu pogrešno piše da Muzej ima inkunabulu br. 533, a nije navedeno da ima br. 536 (Hieronymus; Muzej posjeduje samo prvi svezak) i br. 914 (Plutarchus; Muzej posjeduje samo prvi svezak). Prva inkunabula (Augustinus, Aurelius. *Opuscula plurima*. [Venetiis]: Dionysius Bertochus, 1491.) otkupljena je 1881. od Antonija Nutrizija iz Splita. AMS, arhiv, 1882., br. 2 (obračun dotacije): *S. Augustini – Opera in caratteri gotici*; isto i u br. 5.

¹⁶ Anzulović, Neda. Nav. dj. (7), str. 195-196. Brojnošću se ističu knjige iz obitelji Savo.

¹⁷ Tada se sve više razvija Gradska biblioteka (današnja Sveučilišna knjižnica) kojoj je, među ostalim, pridružen vrijedan fond Gabinetta di lettura. Godine 1946. osnovan je, a 1952. otvoren Muzej grada Splita, i tada je utemeljen Historijski arhiv (danas Državni arhiv).

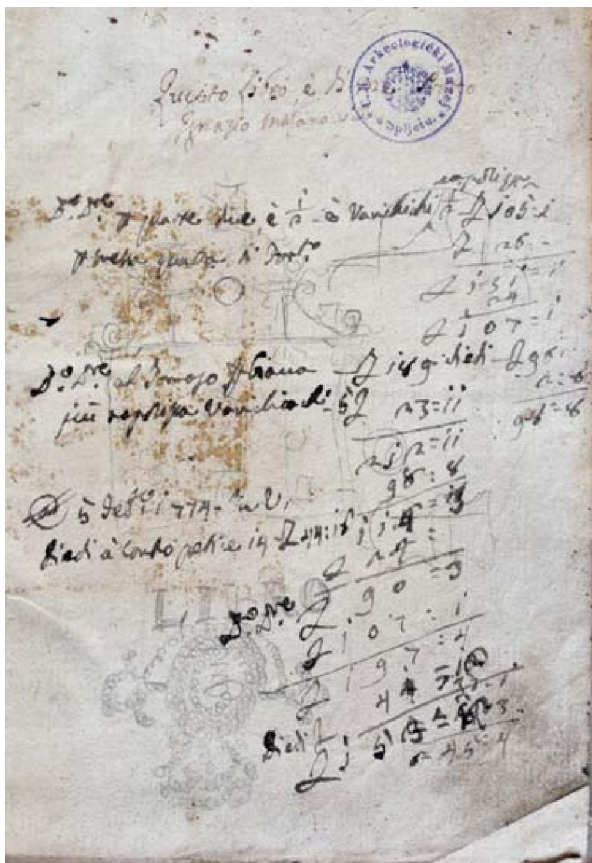

Slika 3 M. Vitruvius Pollio, *I dieci libri dell'architettura*, Venetia 1567. (R 1294)

dio starih izdanja 1950. darovao Grdskoj biblioteci (današnjoj Sveučilišnoj knjižnici).¹⁸

Obrađujući knjige, katalogizator se često nađe u dvojbi do koje granice ići u navođenju svega onoga što prelazi okvir propisanoga kataloškog opisa. Osim toga, nepoznavanje starih rukopisa, lokalne povijesti, potencijalno zanimljivih tema i dr. otežava uočavanje relevantnih podataka i njihovo unošenje u opis. Jedan takav zoran primjer jest pročelje crkve nacrtano u Vitruvijevoj knjizi o

¹⁸ AMS, arhiv, 1950., spisi bez broja (zapisnik od 16. lipnja 1950. i popis knjiga). Morović, Hrvoje. *Povijest biblioteka u gradu Splitu: dio I*. Zagreb: Društvo bibliotekara Hrvatske, 1971., str. 230. Anzulović, Neda. Nav. dj. (7), str. 199. Duplančić, Arsen. Sudbina knjižnice splitske obitelji Martinis-Marchi. *Knjižnica splitske obitelji Martinis-Marchi*. Split: Arheološki muzej Split, 2001., str. 22.

Slika 4. Macanovićev crtež pročelja crkve (R 1294)

arhitekturi iz 1567., (sl. 3.) koja je pripadala poznatim trogirskim graditeljima Ivanu i Ignaciju Macanoviću iz 17. i 18. st. Crtež je povezan s još jednim crtežom i prepoznat kao skica za pročelje crkve u Nerežišćima na Braču iz četrdesetih godina 18. st., čime je osnažena njegova atribucija Macanovićima.¹⁹ (sl. 4.)

¹⁹ Fisković, Cvito. Crteži graditelja i kipara u korčulanskoj bilježnici. *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 31(1991), 266-268, sl. na str. 261. Fisković, Cvito. Od Macanovićeve skice do izradbe pročelja crkve u Nerežišćima na Braču. *Peristil* 35-36/1992-1993. (1994), 181-186. Crtež je sličan i pročelju nedovršene Macanovićeve crkve u Velom Drveniku. Prijatelj, Kruno. Macanovićevo pročelje u Velom Drveniku. *Kulturna baština* 7-8(1978), 49-52. Sliku naslovnice s potpisom Ivana Macanovića vidjeti u: Piplović, Stanko. Vitruvijeve knjige u Splitu. *Glasnik Društva bibliotekara Split* 5(1997), 25.

Drugi su važan primjer oznake na knjigama koje su bile u vlasništvu splitske obitelji Martinis-Marchi, a zatim su prešle u posjed Javne dobrotvornosti. One su bile obilježene inventarnim brojem na koricama i na papirićima zalijepljenima na korici i na hrptu. Povezivanje tih knjiga s podacima iz dvaju popisa omogućilo je njihovo identificiranje kao dijela knjižnice Martinis-Marchi, čime je, premda fragmentarno, Split obogaćen za još jednu staru knjižnicu. Osim toga, i neki su rukopisi prepoznati kao dio ostavštine te obitelji.²⁰ Na kraju je cijeli posao rekonstruiranja knjižnice obitelji Martinis-Marchi rezultirao izložbom 2001., koja je pokazala raznolike vrijednosti nekoć bogate knjižnice.²¹ (sl. 5.) Ono što je do tada bilo rezervirano samo za knjižnične police i korisnike u čitaonicama našlo se u žarištu zanimanja šire javnosti zahvaljujući shvaćanju knjige kao izložbenog predmeta.²²

²⁰ Duplančić, Arsen. Nav. dj. (18), str. 25-28., 221-222.

²¹ *Knjižnica splitske obitelji Martinis-Marchi: Katalog izložbe / urednik izložbe i kataloga Arsen Duplančić. Split: Arheološki muzej, 2001. Izložbu su zajednički priredili Muzej i Sveučilišna knjižnica u Splitu kao glavni vlasnici knjiga. Postavljena je najprije 2001. u Konzervatorskoj galeriji u Splitu, a zatim 2002. u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Prikaz kataloga Katić, Mirisa. Knjižnica splitske obitelji Martinis-Marchi: Katalog izložbe ... *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 1-2(2002), 119-121.*

²² Prikazi izložbe: Gluić, J. Kako sakupiti izgubljene knjige. *Slobodna Dalmacija* (dalje: *Slob. Dalm.*) 59, 18270 (5. prosinca 2001.), 53. Božanić Serdar, Vesna. Knjige kao svjedoci duhovne klime prostora i vremena. *Novi list* 55, 17362 (5. prosinca 2001.), 27. Radak, Andrea. Knjižnica Martinisovih i u Zagrebu. *Slob. Dalm.* 60, 18553 (26. rujna 2002.), 61. Antić,

Slika 5. Izložba o knjižnici obitelji Martinis-Marchi

Slično je s knjigama koje su pripadale isusovačkoj misiji, odnosno isusovačkoj kući u Splitu. I one su bile obilježene inventarnim brojevima napisanima karakterističnim i prepoznatljivim rukopisom. To je osobito važno ako na njima nema pečata, pa se tako ipak može utvrditi njihovo podrijetlo. Muzej je od isusovaca dobio niz vrijednih starih knjiga, među njima i dvije inkunabule.²³

Sandra-Viktorija. Znamenita ostavština obitelji Martinis-Marchi. *Vjesnik* 63, 19701 (26. rujna 2002.), 15. Marin, Emilio. Kako je izgledala knjižnica splitske obitelji Martinis-Marchi. *Vjesnik* 63, 19704 (29. rujna 2002.), 18.

²³ To su: Plutarchus. *Vitae illustrium virorum: P. I. Venetiis*: Nicolaus Jenson, 1478. (isusovački br. 415). Hieronymus, sanctus. *Epistolae et tractatus: P. I. Parma*: [typ. Hieronymi a. 1480.], 1480. (isusovački br. 455). Anzulović, Neda. Nav. dj. (7), str. 179. Knjige splitskih isusovaca dospjele su i u knjižnicu obitelji Capogrosso-Kavanjin te u samostan na Pojišanu. Duplančić, Arsen. Vlasnici knjiga iz knjižnice obitelji Capogrosso-Kavanjin u Muzeju grada Splita. Zglav-Martinac, Helga. *Zbirka starih i rijetkih knjiga Muzeja grada Splita*. Split: Muzej grada Splita, 2009., str. 106-107. Duplančić, Arsen. Stare i rijetke knjige u samostanu Gospe od Pojišana. *Kapucinski samostan i svetište Gospe od Pojišana u Splitu*. Split: Kapucinski samostan Gospe od Pojišana, 2010., str. 285.

Skromni i često nečitki potpisi bivših vlasnika, koji se obično registriraju kao ex librasi, važan su izvor za praćenje kretanja knjige i stvaranja predodžbe o knjižnicama pojedinaca i obitelji. Na taj način dobivamo uvid u područja njihova interesa, ukus, financijske mogućnosti, kulturnu klimu njihova doba i dr. Idući tim tragom, bilo je moguće u Muzeju izdvojiti knjige koje su svojedobno pripadale članovima splitske obitelji Bajamonti, među kojima se osobito istaknuo liječnik i glazbenik Julije (1744. – 1800.). Na taj je način stvoren preduvjet za izgradnju cjelovitije slike o knjižnici Bajamontijevih, čemu su pridonijela i novija istraživanja.²⁴

Utvrđivanje podrijetla knjiga znatno olakšavaju tiskani ex librasi. Na starijim i rijetkim knjigama u fondu Muzeja susrećemo i njih, pa tako doznajemo da su neke pripadale Marcantoniju V. Borghese iz ugledne rimske obitelji, Dimitriju Petroviču Boutourlinu (Buturlinu), ruskom generalu i bibliofilu, Francescu Scipionu Dondi dell'Orologi, padovanskom biskupu i crkvenom povjesničaru, Theodoru Georgu Karajanu, austrijskom germanistu, Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom, istaknutome hrvatskom povjesničaru, političaru, bibliofilu i bibliografu, Giacomu Manzoni, talijanskom rodoljubu i bibliofilu, Leu S. Olschkiju, poznatom knjižaru antikvaru i izdavaču iz Firence, Anti Rossiju,

²⁴ Duplančić, Arsen. Ostavština Julija Bajamontija u Arheološkome muzeju u Splitu i prilozi za njegov životopis. *Splitski polihistor Julije Bajamonti*. Split: Književni krug, 1996., str. 71-72. Kovačić, Mihaela. *Ex libris Bajamonti* u Sveučilišnoj knjižnici u Splitu. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 3-4, 48/2005 (2006), 60-61, 80. Duplančić, Arsen. Vlasnici ... Nav. dj. (23), str. 61-62. Bajamontijev arhiv sređen je i signiran 1994. – 1995. g. Marin, Emilio. Izvješće ... u 1994., 1995. i 1996. godini. Nav. dj. (11), str. 534.

numizmatičaru i načelniku Imotskog te Francescu Saveriju Zeladi, kardinalu, bibliofilu i knjižničaru Vatikanske biblioteke. Međutim, isticanje *ex librisa* u kataloškim opisima nije važno samo zbog vlasništva već i zbog često umjetničkih vrijednosti tih naljepnica. To potvrđuju i primjerci iz Muzeja, a izdvaja se portretni *ex libris* Ludovica Flanginija, kardinala i mletačkog patrijarha, koji je izradio bakrorezac, crtač i arhitekt Carlo Antonini (1740. – početak 19. st.).²⁵ (sl. 6.) Oba navedena elementa, i vlasnički i umjetnički, bili su povod za priređivanje izložbe koja je 1993. javnosti približila tu granu grafičkog umijeća.²⁶

Lijepi i bogati uvezi daju knjigama posebnu privlačnost i vrijednost, pa se knjige proučavaju i vrednuju kao izvori za poznavanje umjetničkog obrta, heraldike i ikonografije. Knjižnica Muzeja sadržava građu i za takva istraživanja. Od knjiga sa zanimljivim uvezima spomenut ćemo samo one do sada objavljene: njemačko izdanje Marulićeve *Institucije* (*Sechs Bücher von gedächtnuss würdigen Reden und Thatten ...*; Dilingen 1602.),²⁷ zbor-

Slika 6. *Ex libris* L. Flanginija (R 1374/1)

nik *Exempla virtutum et vitiorum* (Basileae 1555.), s uvezom datiranim 1568.²⁸, i *Caeremoniale episcoporum* (Romae 1651.), koji ima supralibros s imenom i grbom hvarskog biskupa Ivana Andreisa

²⁵ Duplančić, Arsen. Uvod. *Ex libris u biblioteci Arheološkog muzeja u Splitu*. Split: Arheološki muzej, 1993., str. 10-18. Ivanišević, Milan. *Ars graphica ex libris*. Ibidem, str. 21-26.

²⁶ *Ex libris u biblioteci Arheološkog muzeja u Splitu*. Split: Arheološki muzej, 1993. Izložba je priređena 1993. u Kaštel Sućurcu, u Muzejsko-izložbenom prostoru Podvorje, a zatim u Splitu, u palači Milesi, u sklopu manifestacije *Knjiga Mediterana*. Marin, Emilio. Izvješće u 1993. godini. Nav. dj. (11), str. 337. Prikazi izložbe: Piplović, Stanko. I likovna vrijednost i dokazi vlasništva. *Slob. Dalm.* 51, 15336 (23. kolovoza 1993.), 26. Anzulović, Neda. Pregled izložbi knjiga održanih u vrijeme „Knjige Mediterana“ u Splitu 1992. do 1993. godine. *Glasnik Društva bibliotekara Split* 3(1994), 111, 113.

²⁷ Bezić-Božanić, Nevenka. Prilog poznavanju umjetničkih uveza Marulićevih knjiga u Spli-

tu. *Colloquia Maruliana* I(1992), 135., sl. uz str. 133.

²⁸ Duplančić, Arsen. Tragom Carrarinih bilježaka o Maruliću. *Colloquia Maruliana* III(1995), 141, slike između str. 144. i 145. Baselski je zbornik važan jer sadržava i Marulićevu *Instituciju* (De vita religiose per exempla instituenda, str. 1176-1442.). Zanimljivo je da ju je Badalić popisao na temelju primjerka u British Museumu u Londonu jer mu nije bio poznat splitski primjerak. Badalić, Josip. Bibliografija Marulićevih djela i radova o životu i djelima Marulićevim. *Zbornik u proslavu petstogodišnjice rođenja Marka Marulića 1450-1950*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1950., str. 322.

Slika 7. *Supralibros I. Andreisa (R 205)*

(sl. 7.) (1667. – 1676.).²⁹ Dvije pak knjige koje se ne izdvajaju osobitim uvezom zanimljive su jer imaju supralibrose nepoznatih nam obitelji.³⁰

²⁹ *Povezi i okovi knjiga iz jugoslavenskih kolekcija*. Beograd: Muzej primenjene umetnosti, 1973., str. 53. – kat. br. 110, 106. – sl. 28. *Hrvatski biografski leksikon : sv. 1: A-Bi*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod, 1983., str. 120. – ispod slike pogrešno piše da je to Andreisov misal. *Ex libris ...* Nav. dj. (26), str. 10., 104-105.

³⁰ *Ex libris ...* Nav. dj. (26), str. 102-103. To su knjige Bianchini, Francesco. *Camera ed iscrizioni sepolcrali de' liberti ...* In Roma: Appresso G. M. Salvioni, 1727. i Lucić, Ivan. *De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex*. Amstelaedami: Apud I. Blaeu, 1666. Njima treba dodati i supralibros s nekim biskupskim grbom na knjizi Savo, Gioseppe. *La v.chiesa parrocchiale di S. Michele Arcangelo nella inclita città di Velletri*. In Velletri: Nella stamperia di Francesco Gasconi, 1715. S obzirom na to da uvezi u splitskim

U napomene koje čine poseban odlomak ispod glavnoga kataložnog opisa pripada i podatak o pismu na kojemu je publikacija tiskana. Iako nema značenja za sam sadržaj publikacije, on postaje osobito važan kada su u pitanju djela objavljena na glagoljici, bosančici (tj. hrvatskoj ćirilici)³¹ i ćirilici. Zahvaljujući odgovarajućim napomenama, olakšano je traženje knjiga na tim pismima, pogotovo kada autor ili naslov nisu poznati. Knjige na glagoljici i bosančici uglavnom su liturgijskoga ili nabožnog sadržaja pa stoga ne pripadaju primarnoj literaturi svojstvenoj arheološkome muzeju. Stjecajem okolnosti splitski muzej čuva i takvu literaturu, koja je široj javnosti bila pokazana na izložbi *Glagoljica u Dalmaciji*, održanoj 1983., za koju je Muzej posudio šest knjiga.³²

Podatak o ilustracijama u knjizi obvezni je dio kataložnog opisa, ali on ne može

knjižnicama još uvijek nisu sustavno obrađeni, skrećemo pozornost na nekoliko lijepih primjera iz samostana na Pojišanu. Duplančić, Arsen. *Stare i rijetke ...* Nav. dj. (23), str. 288-289.

³¹ Zelić-Bučan, Benedikta. *Bosančica ili hrvatska ćirilica u srednjoj Dalmaciji*. Split: Državni arhiv u Splitu, 2000.

³² To su *Breviarium romanum slavonico idioma-te*. Romae: Typis et impensis Sac. Congregationis de propaganda fide, 1791. Budinić, Šimun. *Ispravnik za erei ispovidnici i za pokornih*. Romae: Typis Sac. Congr. de propag. fide, 1635. *Bukvar' slavenskij pismeni ... napečatan'*. V' Rimč: Tipom' Svetago Sabora ot razmnoženija vëri, 1753. *Časoslov' rimskii slavinskim' ězikom'*. Romae: Typis et impensis Sac. Cong. de propag. fide, 1688. Divković, Matija. *Razlike beside za narod slovinski*. U Mnetcieh: Po Petru Marii Berganu, 1616. *Officia sanctorum slavonico idioma-te*. Romae: Typis et impensis Sac. Congregationis de propaganda fide, 1791. Izložba je bila postavljena u Muzeju narodne revolucije. Za tu prigodu Muzej je posudio i četiri rukopisa na glagoljici.

Slika 8. Dubrovački poštar u knjizi L. Chalkondyles, *L'histoire de la decadence de l'empire grec ... II, Paris 1650.* (R 394/2)

odgovoriti na mnogobrojna pitanja koja se nameću u različitim istraživanjima. Zato su vrlo važne napomene i uputnice koje mogu olakšati traženje, to više što ni digitalizirana knjiga ne može uvijek zadovoljiti našu znatiželju zbog specifično napisane legende, jezika, a katkad i zbog pogrešnog navoda. Nerijetko ćemo u knjizi naći neku sliku za koju i nismo pretpostavljali da je sadržava. Takav su primjer prikazi dubrovačkog trgovca i poštara u djelu *L'histoire de la decadence de l'empire grec ...* (Pariz, 1650.),³³ (sl. 8.) ili pak možemo utvrditi da je neka slika rad poznatog umjetnika ili majstora kojemu se opus tek utvrđuje. Jednako tako, detalji nekih slika mogu poslužiti za dočaravanje ili rekonstruiranje nekog spomenika, krajolika, odijevanja itd. I u tom svjetlu knjige iz Muzeja sadržavaju zanimljivu građu. Primjerice, knjiga Roberta Adama o Dioklecijanovoj palači pokazuje sjeveroistočnu kulu palače iz vremena kad

³³ Chalkondyles, Laonikon. *L'histoire de la decadence de l'empire grec et établissement de celvy des Turcs ...: Tom. II.* Paris: Chez M. Guillemont, 1650. List 35., 36.

je još imala pojačanje koje joj je davalo izgled malog bastiona,³⁴ a Lavallée-Cassasova knjiga o Istri i Dalmaciji svjedoči o postojanju zvonika na Jupiterovu hramu u Palači.³⁵

Zahvaljujući ne samo podatku o ilustracijama već poimeničnim navođenjima naziva grada, kraja, događaja, portreta i drugih prikaza posebice važnih za zavičajnu povijest, olakšava se nalaženje traženih ilustracija, a onda i njihova obrada, bilo pojedinačno, bilo u sklopu većih cjelina. Knjižnica Muzeja vrlo je izdašan izvor za takva proučavanja, što se vidi,

primjerice, po prikazima Splita, Klisa i Omiša³⁶ te po portretima poput onih isusovca Ardelija della Belle.³⁷

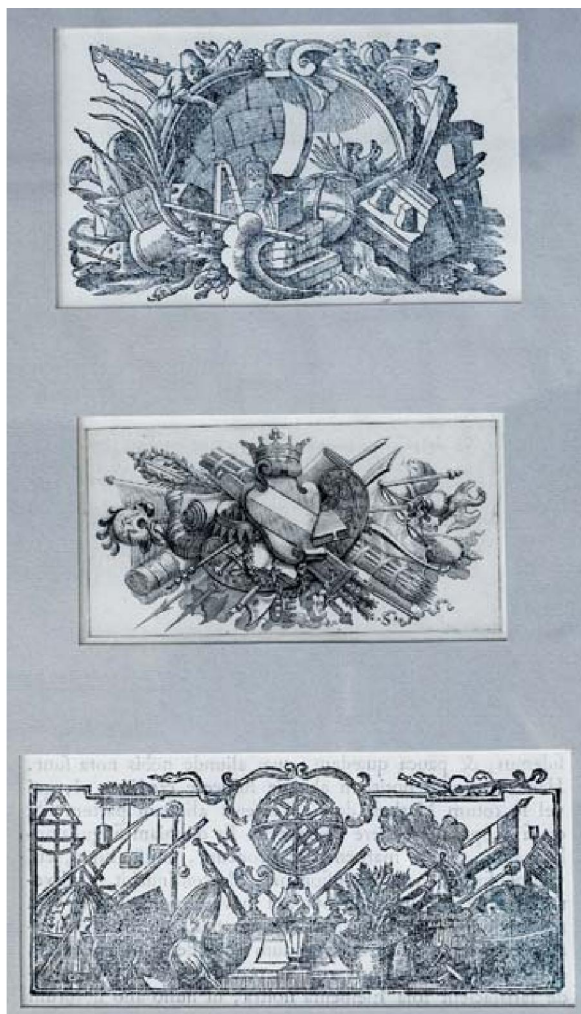
Ono što je u knjigama u osnovi sporedno, poput inicijala, znakova tiskara, vinjeta, poneke table i sl., može dobiti sasvim novo značenje i važnost. Upravo se to na

³⁴ Duplančić, Arsen. *Splitske zidine u 17. i 18. stoljeću.* Zagreb: Uprava za zaštitu kulturne baštine, 2007., str. 41-43.

³⁵ Fisković, Cvito. *O splitskom književniku Jurju Dragišiću de Carisu.* Split: Muzej grada Splita, 1962., str. 11-13.

³⁶ Buljević, Zvonimir. *Tragovima staroga Splita: Crteži, slike i gravure panorama i pogleda na grad i luku od XVI-XX stoljeća.* Split: Zavod za zaštitu spomenika kulture, 1982. Duplančić, Arsen. Građa za poznavanje kliške tvrđave do početka 19. stoljeća. *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 17(1991) (1993), 193-213. Duplančić, Arsen. Omiš na grafikama i crtežima do potkraj XIX. stoljeća. *Omiški ljetopis* 3(2004), 86-100.

³⁷ Duplančić, Arsen. O hospiciju splitskih isusovaca u XVIII. stoljeću i portretima Ardelija della Belle. *Isusovac Ardelio della Bella (1655-1737).* Split; Zagreb: Crkva u svijetu; Obnovljeni Život, 1990., str. 306-309., sl. na str. 5.

Slika 9. Uokvirene vinjete iz starih knjiga

osobit način dogodilo sa zbirkom izrezaka iz starih knjiga u Muzeju. Oni su svojedobno zbog svoje umjetničke vrsnoće sačuvani kao primjeri tiskarske vještine, ali i kao mogući predlošci iz kojih su majstori različitih zanimanja poput sitnoslikara,³⁸ zlatara, vezilaca i drugih mogli preuzeti ideje i motive za svoje radove. Dio njih pokazan je na izložbi o knjižnici obitelji Martinis-Marchi,³⁹ a dio svakodnevno dolazi do izražaja zahvaljujući činjenici da uokvireni ukrašavaju neke muzejske radne

³⁸ Fisković, Cvito. Dubrovački sitnoslikari. Fisković, Cvito; Kruno Prijatelj. *Prilozi povijesti umjetnosti u Dubrovniku*. Split: Konzervatorski zavod za Dalmaciju, 1950., str. 12.

³⁹ *Knjižnica ...* Nav. dj. (21), passim.

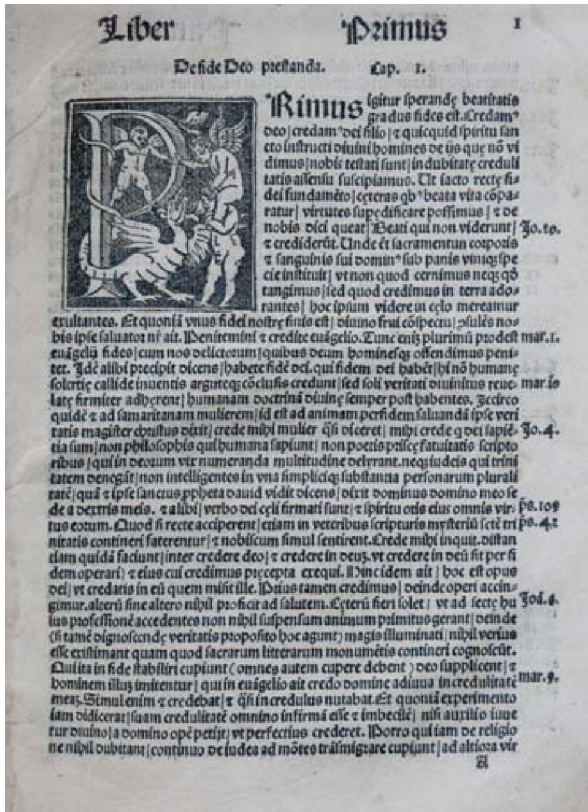
prostore (sl. 9.). Tako su ti stari izresci iz sfere knjiga i knjižnoga prešli u područje ukrasnoga i uporabnoga.

Kao što smo u uvodu najavili, sad ćemo se osvrnuti na sporednost u odnosu prema ustanovi u kojoj se čuvaju neka izdanja iz Zbirke starih i rijetkih knjiga. Knjige po svojim autorima i sadržaju mogu biti veoma ili potpuno udaljene od djelatnosti institucije u kojoj se nalaze, kao što je u ovom primjeru Arheološki muzej, ali zato mogu biti vrlo korisne za druge projekte i događanja. To je najrječitije potvrdilo nekoliko izložaba. Prva je ona priređena 1950. u povodu 500. obljetnice rođenja Marka Marulića, za koju je Muzej posudio trinaest starih i rijetkih knjiga, među kojima i četiri inkunabule jer se smatralo da su pripadale Marulićevoj knjižnici.⁴⁰ Druga je izložba bila posvećena Marulićevim tiskanim djelima (sl. 10.), a postavljena je 1992. g. Za nju je Muzej posudio šest knjiga.⁴¹ Kada se 1990. obilježavalo 290 godina klasičnog školstva u Splitu, priređena je izložba na kojoj je također bila zastupljena stara knjižna građa iz Muzeja.⁴² Isto se pono-

⁴⁰ *Katalog izložbe [...] prigodom petstogodišnjice rođenja Marka Marulića*. Split: Odbor za proslavu petstogodišnjice rođenja Marka Marulića, 1950., str. 21. (br. 24), 22. (br. 30), 24. (br. 37), 26. (br. 42), 28. (br. 55, 56), 29. (br. 60, 61), 30. (br. 64), 38. (br. 92), 39. (br. 101, 104), 40. (br. 110). Muzejske inkunabule nisu, međutim, pripadale Maruliću. Izložba je bila postavljena u Papalićevoj palači.

⁴¹ *Marko Marulić: tiskana djela: (1506-1992) / autor predgovora Ivanka Kuić*. Split: Naučna biblioteka, 1992., str. 7., 18. (br. 53), 20. (br. 65), 23. (br. 71, 76), 26. (89), 31. (101), 37. Izložba je bila postavljena u palači Milesi, u sklopu *Marulićevih dana*. Anzulović, Neda. Nav. dj. (26), str. 111-113.

⁴² *290 godina klasične gimnazije u Splitu: Katalog izložbe*. Split: Organizacijski odbor pro-

Slika 10. M. Marulić, *Evangelistarium*, Venetija 1516. (R 990)

vilo u prigodi 300. obljetnice splitskog sjemeništa 2000. g.⁴³ Održavanje znanstvenog skupa o splitskom nadbiskupu Marku Antunu de Dominisu 2002. bio je pak povod za priređivanje izložbe o tom baroknom prelatu. Na njoj su, prvi put u Splitu, prikazani de Dominisov život, djelo i portreti, a za tu prigodu Mu-

slave, 1990., str. 11. (br. 9, 11), 12. (br. 16, 18), 14. (br. 26), 15. (br. 34), 22. (br. 56, 58, 63). Izložba je bila postavljena u Muzeju narodne revolucije.

⁴³ *Nadbiskupsko sjemenište i Nadbiskupijska klasična gimnazija „Don Frane Bulić“ u Splitu: 1700.-2000.: Katalog izložbe*. Split, Nadbiskupsko sjemenište; *Nadbiskupijska klasična gimnazija „Don Frane Bulić“, 2000.*, str. 11., 15. (2 kom.), 16., 17., 19., 21. Izložba je bila postavljena u knjižnici Nadbiskupskog sjemeništa. Benić, Gordana. Vjeri i dobrim umijećima. *Slob. Dalm.* 57, 17679 (4. travnja 2000.), prilog Forum, str. 4-5.

zej je posudio nekoliko starih i rijetkih knjiga.⁴⁴ Obljetnica mučeničke smrti sv. Dujma 2004. potaknula je postavljanje velike izložbe koja je prikazala štovanje tog sveca tijekom 1700 godina. Tada je Muzej osim arheološke i numizmatičke građe posudio niz starih izdanja.⁴⁵

Raznovrsnost Zbirke starih i rijetkih knjiga u Arheološkome muzeju omogućuje višestruka istraživanja koja često nisu vezana za njegovo osnovno poslanje.

⁴⁴ *Marko Antun de Dominis: splitski nadbiskup i znanstvenik: Katalog izložbe / koncepcija*, izbor i obrada dokumenata i knjiga Arsen Duplančić i Slavko Kovačić; izbor i obrada umjetničkih djela Ivana Prijatelj Pavičić. Split: Književni krug, 2002. Knjige iz Muzeja na str. 17., 18., 35., 39., 49., 50. Izložba je bila priređena u palači Milesi u rujnu 2002., u povodu znanstvenog skupa o de Dominisu, održanoga u sklopu manifestacije *Tjedan knjige mediteranske tematike (Knjiga Mediterana)*. Parić, J[a]s[mina]. Čovjek ispred vremena. *Slob. Dalm* 60, 18544 (17. rujna 2002.), 43. Jurković, Mira. De Dominis graditelj novoga vijeka. *Vjesnik* 63, 19691 [i. e. 19692], 16. U povodu predstavljanja novog izdanja de Dominisove *Republike* u Zagrebu u svibnju 2004. nakladnik Lamaro i Nacionalna i sveučilišna knjižnica priredili su „skraćeno izdanje“ te izložbe i postavili je u NSK. *Marko Antun de Dominis: zaboravljeni genij: Katalog prigodne izložbe*. Split: Lamaro, 2004., str. 7., 11., 19.; portret na str. 23. nije vlasništvo Muzeja.

⁴⁵ Duplančić, Arsen. Pisana riječ o svetome Dujmu. Duplančić, Arsen; Milan Ivanišević; Slavko Kovačić. *Sveti Dujam: štovanje kroz vjekove*. Split: Crkva u svijetu, 2004., str. 28. (br. 3), 30. (br. 5), 33. (br. 9), 36. (br. 14, 15), 42. (br. 20), 44. (br. 22), 46-47. (br. 27, 29-31), 60., (br. 44), 103. (br. 112), 107. (br. 147). Izložba je bila postavljena u Nadbiskupskom sjemeništu. Parić, J[as]mina]. Patron u zlatu i srebru. *Slob. Dalm.* 61, 19118 (4. svibnja 2004.), 45. Božanić Serdar, V[esna]. Izložba „Štovanje sv. Dujma kroz vjekove“ *Novi list* 57, 18207 (4. svibnja 2004.), str. 22.

Muzej je tako dao prilog upoznavanju povijesti tiskarstva u prigodi izložbe *Inkunabule splitskih knjižnica*, priređene 1989., posudivši sve svoje prvotiske,⁴⁶ a muzejski primjerci izdanja iz 16. st. bili su predmetom proučavanja djelatnosti Alda Manuzija i njegovih nasljednika.⁴⁷ Izdanja Aristotela, Cicerona (tri knjige) i Vergilija (dvije knjige) bila su posuđena za izložbu na kojoj je 1990. prikazana zastupljenost antičkih i talijanskih klasika u dalmatinskim privatnim knjižnicama⁴⁸, dok su izdanja Vitruvijeve knjige o arhitekturi obrađena u posebnom radu.⁴⁹ Cjelokupni fond starih knjiga poslužio je pak za istraživanje i bibliografiju izdavačke i tiskarske djelatnosti u Dalmaciji u prvoj polovici 19. stoljeća.⁵⁰ Pritom možemo

istaknuti da su upravo primjerci nekih starih knjiga iz Muzeja, poput Bračkog statuta te Hacquetova i Carrarina djela, poslužili za njihovo prevođenje i objavljivanje na hrvatskome.⁵¹

U dio starog fonda koji nije neposredno vezan za djelatnost Muzeja, a koji se često koristi pripadaju državni i crkveni shematizmi, crkveni narednici (direktoriji) i školski (gimnazijski) programi. Ta je vrsta periodike, osim dijela školskih programa, nezanimljiva i neprivlačna, ali je dragocjena jer sadržava podatke za povijesne i biografske radove, za liturgijska istraživanja, povijest školstva⁵² itd., pa ih

⁴⁶ Inkunabule splitskih knjižnica: izložba. = Gli incunaboli delle biblioteche a Spalato: mostra. Split: Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture, 1989., str. [2.]; katalog je samo preklapljeni arak. Izložba je bila priređena u sklopu manifestacije *Knjiga Mediterana*, a postavljena je u Zbirci franjevačkog samostana Gospe od Zdravlja u Splitu. Blajić, Petar Zdravko. *Inkunabule splitskih knjižnica. Marulić 1(1990)*, 95-96.

⁴⁷ Krešić, Vinka. Aldo Manuzio i aldine u knjižnici Arheološkog muzeja u Splitu. *Glasnik Društva bibliotekara Split 6(1999) <2001>*, 45-58.

⁴⁸ *Djela antičkih i talijanskih klasika u privatnim bibliotekama Dalmacije od XV. do XIX. stoljeća / predgovor Neda Anzulović*. Split: Naučna biblioteka, 1990., str. 18. (br. 11), 24. (br. 47), 25. (br. 54), 27. (br. 55), 46. (br. 182), 48. (br. 190), 52. Izložba je bila postavljena u Muzeju grada Splita, u sklopu *Knjige Mediterana*. Benić, G[ordana]. *Kulturni trag klasike. Slob. Dalm.* 48, 14290 (13. rujna 1990.), str. 12.

⁴⁹ Piplović, Stanko. *Nav. dj.* (18), str. 24-30.

⁵⁰ Lakuš, Jelena. *Izdavačka i tiskarska djelatnost na dalmatinskom prostoru (Zadar, Split i Dubrovnik) u prvoj polovici 19. stoljeća (1815-1850.): Bibliografija monografskih i serijskih publikacija – građa*. Split: Književni krug, 2005.

⁵¹ *Statuta municipalia ac reformationes magnif. Communitatis Brachise*. Utini : Apud Nicolaum Schirattum, 1656. Cvitanić, Antun. *Srednjovjekovni statut bračke komune iz godine 1305*. Supetar : Skupština općine Brač, 1968. Str. 20. Hacquet, Balthasar. *Abbildung und Beschreibung der südwest- und östlichen Wenden, Illyrer und Slaven ...* [etc.]. Leipzig: im Industrie-Comptoir [1801.]; prijevod: *Oslikavanje i opisivanje jugozapadnih i istočnih Wenda, Ilira i Slavena ...* [etc.]. Split: Etnografski muzej, 2008.; da je izdanje priređeno prema primjerku iz Muzeja vidi se po Buličevoj numeraciji na reproduciranim tablama. Carrara, Frane. *La Dalmazia descritta*. Zara: fratelli Battara, 1846.; prijevod: *Dalmacija kako ju je opisao profesor doktor Frane Carrara*. Split: Etnografski muzej, 2006.; podatak o Muzeju na str. XVIII. Od nešto mlađih knjiga spomenut ćemo francusko izdanje memoara maršala Marmonta iz 1857., koje je poslužilo za njihov prvi prijevod na hrvatski. Duplančić, Arsen. *Katalog Doba francuske uprave u Dalmaciji*. Split: Arheološki muzej, 1989., str. 15., 92. – kat. br. 242, 245. Najnovije o Hacquetovu djelu na temelju primjeraka iz Muzeja vidjeti: Ivanišević, Milan. *Slikovna povezanost etnografskog djela iz godina od 1801. do 1821. Dubrovnik 1(2011)*, 242-258.

⁵² *Usporediti: Matošić, Jerko. Programi Klasične gimnazije. 290 godina klasične gimnazije*

čitači često traže i njima se koriste. To je, dakle, primjer kad nešto sadržajno sporedno postaje glavno.

Fond knjižnice poslužio je i kao izvor za izradu tematskih bibliografija kao što su⁵³ bibliografija knjiga tiskanih na hrvatskome u Zadru,⁵⁴ popis inkunabula u Hrvatskoj,⁵⁵ bibliografija o Splitu,⁵⁶ bibliografija medicinskih knjiga⁵⁷, kao i za pisanje djela hrvatskih autora na latinskome.⁵⁸ Slijedila je velika hrvatska bibliografija⁵⁹ i bibliografija

u Splitu: 1700-1990. Split: Književni krug, 1990., str. 235-256.; na str. 235. istaknuto je da se programi čuvaju i u Muzeju.

⁵³ Navodimo ih kronološkim redom i citiramo samo one stranice na kojima se kao izvor podataka spominje Muzej. Iako ne pripadaju među knjige, istaknut ćemo da je i zbirka plakata korištena za sastavljanje bibliografije onih koji su objavljeni na hrvatskome u Zadru. Maštrović, Vjekoslav. *Zadarska oznanjenja iz XVIII, XIX. i početka XX. stoljeća: (Jadertina croatica)*. Zagreb: Zavod za povijesne znanosti Istraživačkog centra JAZU u Zadru, 1979., str. 47.

⁵⁴ Maštrović, Vjekoslav. *Jadertina croatica: Bibliografija knjiga, časopisa i novina izdanih na hrvatskom ili srpskom jeziku u Zadru: I. dio: Knjige*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1949., str. XV.

⁵⁵ Badalić, Josip. Nav. dj. (15), str. IX., 245.

⁵⁶ Kečkemet, Duško. *Bibliografija o Splitu: I. dio: (Od prethistorije do 1860. godine)*. Split: Muzej grada Splita, 1955., str. 14.

⁵⁷ Grmek, Mirko Dražen. *Hrvatska medicinska bibliografija: Dio I: Knjige: Sv. I: 1470.-1875.* Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1955., str. 216.

⁵⁸ Jurić, Šime. *Opera scriptorum latinorum natione Croatarum usque ad annum MDCCCXLVIII typis edita: Tom I.: Index alphabeticus: Fasc. I : Litt. A-E.* Zagrabiae: Institutum historicum Academiae scientiarum et artium Slavorum meridionalium, 1968., str. 15.; *Tom II.: Index systematicus.* 1971., str. XII.

⁵⁹ *Građa za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga 1835-1940: Knj. I: A-Bel.* Zagreb: Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1982., str. VIII.

izdavaštva u Dalmaciji u prvoj polovici 19. st.⁶⁰ te popis djela Julija Bajamontija.⁶¹

Najbolji i najobuhvatniji primjer „sporednosti“ s obzirom na ustanovu, koja je čuvar našeg znanja o prošlosti na temelju raznovrsnih nalaza, jest izložba *Doba francuske uprave u Dalmaciji*, priređena 1989. u povodu 200. obljetnice Francuske revolucije.⁶² Na njoj je, kako u podnaslovu stoji, *u svjetlu arhivske, bibliotečne i numizmatičke građe Arheološkog muzeja u Splitu* prikazano razdoblje od 1789. do 1840., i to unutar različitih tema: odjeci Francuske revolucije i Napoleonovih ratova, političke promjene, oružani sukobi, uprava i stanje u Dalmaciji, vojska, sudstvo, gospodarstvo, financije, prosvjeta itd. Na izložbi je predstavljen niz starih knjiga i periodike.⁶³

⁶⁰ Lakuš, Jelena. Nav. dj. (50), str. 27.

⁶¹ Duplančić, Arsen. *Ostavština ...* Nav. dj. (24), str. 74.

⁶² *Doba francuske uprave u Dalmaciji: u svjetlu arhivske, bibliotečne i numizmatičke građe Arheološkog muzeja u Splitu* / koncepcija izložbe, obrada kataloških jedinica i komentari uz opise novaca i medalja Arsen Duplančić. Split: Arheološki muzej, 1989. Čolović-Sviličić, Jadranka. Francuzi u Dalmaciji. *Slob. Dalm.* 47, 13923 (3. rujna 1989.), str. 21. Božić-Bužančić, Danica. *Govor dokumenata.* *Slob. Dalm.* 47, 13957 (7. listopada 1989.), str. 12. Kečkemet, Duško. Tragom Marmonta i Dandola. *Vjesnik* 50, 15113 (14. listopada 1989.), prilog Panorama subotom, br. 588, str. 15. Piplović, Stanko. Odjeci francuske revolucije u Dalmaciji. *Informativa Museologica* 3-4(1989), 76. Izložba je bila postavljena u Splitu, u Muzeju narodne revolucije.

⁶³ U vodiču po arhivskim fondovima koji se odnose na francusku upravu pogrešno je navedeno da izložena građa tvori jedinstvenu zbirku. *Napoléon et son administration en Adriatique orientale et dans les Alpes de l'est 1806-1814.: Guide des sources.* = *Napoleon i njegova uprava na istočnoj obali Jadrana i na području istočnih Alpa 1806-1814.: Arhivski*

Među posebnosti vezane za knjižnicu Arheološkog muzeja u Splitu na kraju treba istaknuti zbirku umjetnina.⁶⁴ Iako crteži, akvareli i slike (osobito ne one velikog formata i uokvirene) nisu primarno knjižna građa, nabavljani su za Muzej i najvećim dijelom čuvani upravo u knjižnici. Ideja vodilja za skupljanje takve građe bila je prije svega njezina dokumentacijska, a tek zatim ukrasna vrijednost. Tako su se u knjižnici našli akvareli i crteži Antuna Barača, Petra Zečevića, Frane Bratanića, Giovannija Couarda⁶⁵ i drugih. Njihova višestruka važnost za povijest umjetnosti,⁶⁶ proučavanje spomenika,⁶⁷ urbanizma,⁶⁸

odijevanja,⁶⁹ događaja,⁷⁰ krajolika itd.⁷¹ uvelike nadilazi mjesto njihova čuvanja (knjižnicu) i djelatnost ustanove (arheologija) u kojoj se nalaze. I dio drugih umjetničkih djela koja je Muzej nabavljao bio je pohranjen i izložen u knjižnici, što joj je donekle davalo obilježje pinakoteke. Nakon Drugoga svjetskog rata neke su slike prešle u druge ustanove, ali ih je još uvijek ostalo toliko da je u novije vrijeme pokrenuta njihova zaštita, a zatim dolično izlaganje i objavljivanje.⁷² Brigu o svim tim umjetninama vodi knjižnica, za koju

vodič / uredili Josip Kolanović i Janez Šumrada. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2005., str. 523-526. (autor natuknice Josip Kolanović).

⁶⁴ Duplančić, Arsen; Radoslav Tomić. Nav. dj. (7). U djelu su obrađeni nastanak i povijest zbirke, restauriranje umjetnina i njihovo izlaganje na izložbama te same umjetnine. Basić, Ivan. Arsen Duplančić, Radoslav Tomić: Zbirka slika Arheološkog muzeja u Splitu ... *Radovi studenata Odsjeka za povijest umjetnosti* 5(2008), str. 146-151.

⁶⁵ Buljević, Zvonimir. *Tragovima staroga Splita: Crteži, slike i gravure panorama i pogleda na grad i luku od XVI-XX stoljeća*. Split: Zavod za zaštitu spomenika kulture, 1982., sl. 22. Kečkemet, Duško. *Vicko Andrić: arhitekt i konzervator: 1793-1866*. Split: Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture; Književni krug, 1993., sl. 38.

⁶⁶ Među slikama koje Muzej posjeduje nalazi se i triptih iz 14. st., rad Majstora Lenjingradskog diptiha, slike Emanuela Vidovića, Vlahe Bukovca, Mencija Klementa Crnčića i Božidara Jakca.

⁶⁷ Akvareli Petra Zečevića dokazuju postojanje crkve iz vremena kraljice Jelene na Otoku u Solinu sve do u 19. stoljeće. Duplančić, Arsen. *Crkve kraljice Jelene u Solinu*. Split: Arheološki muzej, 1999.

⁶⁸ Za Dubrovnik vidjeti npr.: Prijatelj, Kruno. Dubrovački akvareli Antuna Barača. *Beriti-*

ćev zbornik. Dubrovnik: Društvo prijatelja dubrovačke starine, 1960., str. 289-296. Za Split vidjeti, primjerice, ilustracije u: Novak, Grga. *Povijest Splita: Knj. III*. Split: Matica hrvatska, 1965., str. 27., 369., 474.

⁶⁹ Duplančić, Arsen. *Splitska narodna nošnja: prikazi na starim grafikama i crtežima*. Split: Etnografski muzej, 1998. Duplančić, Arsen. *Kaštelanska narodna nošnja: prikazi na starim grafikama i crtežima*. Split; Kaštela, Etnografski muzej Split; Muzej grada Kaštela, 1999. Duplančić, Arsen. *Solinjska narodna nošnja: prikazi na starim grafikama i crtežima*. Solin: Etnografski muzej Split; Zvonimir, 2009.

⁷⁰ Baračevi akvareli ilustriraju dolazak austrijske carice Karoline Auguste u splitsku luku 1818., trčanje alke u Sinju 1838. u čast saksonskog kralja i njegov dolazak u Kotor. Za Sinjsku alku i odjeću alkara na Baračevim akvarelima vidjeti: Jurić, Šime. *Sinjska alka: Informativni vodič po Cetinskoj krajini*. Sinj: Odbor za proslavu 250. godišnjice Sinjske alke [1965.], str. 55., 57., 58.

⁷¹ Usporediti: Žižić, Nela. *Splitski slikari amateri Barač, Zečević i Bratanić: kulturno umjetnički fenomeni u Splitu prije Preporoda*. Split: Muzej grada Splita, 2004.

⁷² Zbirka je postavljena u prizemlju Muzeja i otvorena za javnost 21. prosinca 2004. P[arić], J[asmina]. Blago europskih dosega i relacija. *Slob. Dalm.* 62, 19341 (22. prosinca 2004.), str. 44. B[ožanić] S[erdar], V[esna]. Predstavljen dio zbirke slika Arheološkog muzeja Split. *Novi list* 67, 18432 (22. prosinca 2004.), str. 37.

i u tom primjeru sporedno postaje glavno, osobito kad je riječ o izložbama na kojima se neka od tih djela prikazuju javnosti.⁷³ Iz navedenih je primjera očito da nema sporednih stvari već je pitanje kada će i u kojem kontekstu što postati glavno. U vezi s Arheološkim muzejom u Splitu može se reći da se, kad je riječ o starim knjigama, taj muzej više proslavio po literaturi koja je za nj sporedna nego po onoj koja mu je glavna. Ovdje je suvišno docirati o potrebi što detaljnije katalogizacije i dostupnosti podataka na internetu, ali se možemo založiti za to da knjižničar za stare i rijetke knjige ima i istraživačku „žicu“ kako bi iz njih izvukao što više informacija koje će moći ponuditi zainteresiranim čitačima i korisnicima. Za one koji se bave starim knjigama možemo reći da su u povlaštenom položaju jer im povijest „prolazi“ kroz ruke i otkriva mnoge činjenice iz minulih vremena. Na njima je da taj govor razumiju i da ga znaju prenijeti drugima.

* Sve fotografije objavljene u ovom radu snimio je Zoran Alajbeg.

WHEN THE SUBSIDIARY TURNS INTO THE PRINCIPAL: SOME EXAMPLES FROM THE LIBRARY OF THE ARCHAEOLOGICAL MUSEUM IN SPLIT

The Archaeological Museum in Split was founded in 1920 and along with its rich archaeolo-

⁷³ Ističemo samo nedavno izlaganje triptiha i jedne Bukovčeve slike. *Torcello: alle origini di Venezia tra Occidente e Oriente*/a cura di Gianmatteo Caputo e Giovanni Gentili. Venezia; Marsilio, 2009., str. 111., 174. – kat. br. 60. Zidić, Igor. *Vlaho Bukovac: Kosmopoliet uit Kroatië: A cosmopolitan Croatian*. Den Haag: Waanders Uitgevers Zwolle Gemeentemuseum, 2009., str. 150., 195., 198.

gical holdings also owns a valuable research library. The paper discusses some examples of the Collection of Old and Rare Books that show how the “subsidiary” things that cause librarians headaches, while, respecting standards and regulations, they draw up catalogue descriptions, can become the major features, that is, come into the foreground. Apart from that, examples are considered in which the subsidiary element inheres in the way the author or the content of the book is related to the institution in which it is housed, and which would not be expected there, considering the adjective archaeological contained in the name of the establishment.

Books from the Archaeological Museum enable different kinds of research that are not related to its basic mission. This is illustrated by their being included in research into incunabula, into the printing activity of A. Manuzi, into the presence of Antique and Italian classics in Dalmatian libraries, and the books of Vitruvius in Split. Several examples of different bibliographies that were partially compiled making use of the holdings of old books in the Museum are quoted. The best example of “the subsidiary”, relative to the establishment, that is given is the exhibition “Age of French Rule in Dalmatia: in the Light of Archival, Library and Numismatic Material of the Archaeological Museum in Split.”

From these examples, it is clear that there are really no subsidiary things; the only question is when and in which context they are going to become the principal things. In the case of the Archaeological Museum in Split, it can be said that, when old books are at issue, it is more celebrated for literature that is at the focus of its minor than of its major interests. Here it is needless to prose about the need for as detailed as possible cataloguing and accessibility of information on the Internet, but we can certainly recommend a librarian for old and rare books having a vein for research, so as to be able to draw from them the maximum amount of information to be able to offer in turn to readers and users. Those who are engaged with old books can be said to be privileged, for history passes through their hands and reveals many things from past times. It is up to them to understand this speech, and to be able to convey it to others.